

УДК 94:655.4(477) «192»

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАВНИЦТВ В УССР (20-І РР.
XX СТ.)**

доктор історичних наук, професор, Молоткіна В. К.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

Дослідження особливостей організаційного становлення та функціонування державних видавництв в контексті соціальних змін і політичного розвитку УССР в 20-і рр. XX ст. Виявлено, що державні видавництва були організовані з метою створення нечесної конкуренції приватним видавництвам, які працювали для забезпечення книжкового ринку україномовною літературою. Державний видавничий сектор хоча й не мав ефективної моделі книговидавничої та книготоргівельної роботи, але закономірний процес класифікації видавництв в умовах державно-монополістичного соціалізму неминуче набував форсованого характеру. Адже, запроваджуючи процес класифікації видавництв, радянська держава прагнула монополізувати й централізувати видавничу галузь в Україні.

Ключові слова: видавництво, друкована продукція, ідеологія, книга, книжковий ринок, література.

Молоткіна В. К. Особенности организационного становления и функционирования государственных издательств в УССР (20-е гг. XX ст.) / ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

В статье анализируются особенности организационного становления и функционирования государственных издательств в контексте социальных изменений и политического развития УССР в 20-е гг. XX ст. Показано, что

государственные издательства были организованы с целью создания нечестной конкуренции частным издательствам, которые работали для обеспечения книжного рынка украино-язычной литературой. Государственный издательский центр хотя и не имел эффективной модели книгоиздательской и книготорговой работы, но закономерный процесс классификации издательств в условиях государственно-монополистического социализма неизбежно приобретал форсированный характер. Так как, внедряя процесс классификации издательств, советское государство стремилось монополизировать и централизовать издательскую отрасль в Украине.

Ключевые слова: издательство, печатная продукция, идеология, книга, книжный рынок, литература.

Molotkina V. K. Organizational peculiarities of formation and operation of the state publishing houses in USSR (1920s) / Pereiaslav-Khmelnysky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, Ukraine, Pereiaslav-Khmelnysky

The research of organizational peculiarities of formation and operation of the state publishing houses in the context of social changes and political development in USSR in 1920s. State publishing houses were organized in order to create the unfair rivalry between private publishing houses which supplied Ukrainian literature to the market. Though state publishing sector did not have an effective pattern of book printing and book trading activity, they became more and more influential because of the state monopoly. Soviet Union created classification process of publishing houses in order to monopolize publishing branch in Ukraine.

Key words: publishing house, printed production, ideology, book, book market, literature.

На сучасному етапі розвитку України одним з першочергових завдань є вироблення чітких орієнтирів державного будівництва у видавничій сфері. У

зв'язку з цим постає необхідність наукового переосмислення історії становлення і розвитку численних видавництв нашої держави. Проблема діяльності видавництв, їх участі в культурно-освітньому розвитку УРСР в 1930-і рр., без сумніву, має наукову цінність для формування та розвитку національної видавничої справи, що є надзвичайно важливим на сучасному етапі державотворення.

Деякі аспекти організаційного становлення та функціонування державних видавництв були досліджені радянськими [1; 2; 3] та сучасними істориками [4; 5; 6; 7; 8]. В сучасній науковій літературі досліджувана нами проблема ще не знайшла ґрунтовного, об'єктивного і цілісного висвітлення у наукових публікаціях.

В даній статті автор ставить за мету проаналізувати особливості організаційного становлення та функціонування державних видавництв в контексті соціальних змін і політичного розвитку УРСР в 20–30-і рр. ХХ ст.

Провідним видавництвом 1920-х рр., одним із найбільших центрів пропаганди ідей марксизму-ленінізму та «важливим осередком української радянської культури» стало Державне видавництво України (ДВУ), яке розгорнуло «плідну діяльність» по забезпеченню книжковою продукцією читачів України. Крім ДВУ в 1922 р. лише у Києві існувало 20 видавництв, з яких 3 виникли до 1921 р., 4 – в 1921 р. та 13 – в 1922 р. [9, арк.31]. У червні 1923 р. у Києві вже діяло 24 видавництва, з яких 13 державних, 5 кооперативних, 6 приватних [9, арк.158].

Щоб створити «нездорову» конкуренцію таким видавництвам як «Рух», «Друкар», «Слово», що працювали для забезпечення книжкового ринку україномовною літературою, і поступово витіснити їх з книжкового ринку, було створено низку державних українських видавництв [10, арк.98, 115].

Зокрема, в лютому 1922 р. у Харкові при Наркомздор'ї УСРР було створено Всеукраїнське видавництво медичної літератури «Наукова думка» [11, арк.78], яке крім наукових книг видавало науково-популярні брошури з

питань санітарії і гігієни, а також журнали відповідної тематики [12, арк.9, 14]. 1925/26 р. організація видавництва змінюється – воно офіційно перейшло на становище пайового видавництва, одержало від НКЗ УСРР і замовлення, і кошти. Якщо у 1923/24 р. видавництво видало 4 назви накладом 11,2 тис. прим., у 1924/25 р. 100 назв накладом 28,9 тис. прим., то у 1925/26 р. 99 назв, 788 друк. арк., а разом з відбитками періодичних видань – 377 назв накладом 249,6 тис. прим. [13, арк.24; 14, с.40].

1.02.1923 р. при НКО УСРР створюється видавництво «Шлях освіти». За організаційною схемою видавництво було відомчим [15, арк.127] й спеціалізувалось на виданні політосвітньої, агітаційної, методичної (для педагогів і для періодичних органів), відомчої (офіційної, організаційно-розпорядчої) літератури [16, арк.3]. Видавництво видавало й журнали [16, арк.4; 11, арк.19]. Протягом 1923 р. видавництво видало 187 назв накладом 1184000 примірників. З них українською мовою – 55 назв (29%) накладом 365000 прим. [3, с.127]. План на 1924 р. передбачав 987 назв, 3799 друк. арк., накладом 7166 тис., 23100000 примірників [16, арк.3].

Діяли в Україні й відомчі видавництва, які готували до друку літературу вузькопрофільного характеру [17, с.79]. Зокрема, порівняно великий наклад мали книжки Юридичного видавництва НКЮ УСРР, який з 3,8 тис. у 1923/24 р. зріс до 7,2 тис. у 1925/26 р. [14, с.36]. Юридичне видавництво, організоване в 1923 р., видавало правову літературу, законодавчі кодекси – трудовий, кримінальний, земельний, цивільний, акти союзного законодавства [1, с.59].

З 1919 р. в республіці діяв видавничий центр, а з 1922 р. видавництво Академії наук, що спеціалізувалося на випуску «виключно наукових праць (українською мовою) академіків, головним чином – в галузі філології» [9, арк.380]. Видавництво випускало як періодичні, так і неперіодичні видання. З неперіодичних видань – «товсті історичні монографії, присвячені далекому минулому України, окремим її містам або районам, діячам, важливим

подіям». З періодичних видань головні – науковий двомісячник з українознавства «Україна» під редакцією М. С. Грушевського і «Записки історично-філологічного відділу ВУАН» за редакцією голови відділу ученого-філолога академіка Агатангела Кримського [13, арк.14], який очолив і редакційно-видавничу комісію [7, с.46]. Серед авторів видавництва були такі відомі вчені, як А. Ю. Кримський, В. А. Данилевич, К. Г. Воблий, М. В. Птуха, Д. О. Граве, М. М. Крилов, М. Г. Чеботарьов, М. М. Боголюбов та ін. [1, с.58-59]. Якщо в 1923/24 р. продукція УАН становила 16 назв, 147,5 друк. арк., накладом 22 тис., у 1924/25 р. – 28 назв, 158,1 друк. арк., накладом 78,4 тис., то у 1925/26 р. – 36 назв, 225,62 друк. арк., накладом 88,1 тис. примірників. Свої видання воно видавало українською мовою [41, с.37]. Стрімке формування колективу науковців Академії та розширення спектра й кількості наукових праць уже в 1927 р. зумовили виділення видавництва в самостійну наукову установу [7, с.46].

З 1922 р. почало працювати й видавництво Книжкової палати [8, с.135], яке випускало статистичні довідники, що містили покажчики книжкових та періодичних видань, брошури бібліографічного та бібліотечного змісту.

Впровадження принципів непу у видавничу практику дозволило видавництвам в короткий термін вийти на «широкий шлях прогресивного розвитку». За кількістю назв першість у 1923 р. належала відомчим видавництвам, на другому місці були державні видавництва, за ними кооперативні, партійні і приватні. Що стосувалось накладів, то першість належала державним видавництвам – 56%, після них лишались кооперативні, відомчі, партійні і приватні [4, с.170]. Та, застосування цих принципів мало і свої негативні сторони. У резолюції з питань пропаганди, друку та агітації XII з'їзд РКП(б) відзначив: «якщо госпрозрахунок безсумнівно оживив наші видавництва і дав їм можливість працювати на міцних і здорових підставах, то, з іншого боку, комерційна незалежність внесла різнобій у їхню роботу, в результаті чого на ринок викидається часом непотрібна, погано підготовлена

література, що веде до засмічення книжкового ринку та до розтрачання матеріальних сил і засобів» [2, с.300].

Період 1924-1925 рр. у розвитку книговидавничої справи в УСРР характеризується загальним посиленням контролю за діяльністю видавництв, їх концентрацією і більш чіткою типізацією. Але, закономірний процес класифікації видавництв в умовах державно-монополістичного соціалізму неминуче набував форсованого характеру. Спочатку, для посилення контролю над діяльністю видавництв, ЦК КП(б)У на початку 1924 р. вирішує провести повну централізацію видавничої галузі, згідно з якою усі великі видавництва повинні були об'єднатися в єдиний центр [18, с.298-299]. Але ця програма із самого початку була невдалою в силу того, що державний видавничий сектор не мав ефективної моделі книговидавничої та книготорговельної роботи, що могло б призвести до книжкової кризи. Тому Політбюро ЦК КП(б)У в квітні 1924 р. прийняло нову резолюцію «Про стан видавництв, книготоргівлі та здешевлення книги», яка відміняла програму ЦК «Про об'єднання в єдине всіх видавництв». Враховуючи можливість конкуренції між видавництвами, відділ друку повинен був розмежувати сфери їх роботи [19, арк.46]. Та «пошук твердої фінансової бази викликав плутанину виробничих планів, втручання одних видавництв у компетенцію інших», як наслідок – виникали «певні фінансові недоладності», конкуренція між видавництвами [20, с.24].

Щоб зміцнити позиції великих державних видавництв, які б об'єднали слабші (державні, кооперативні, приватні), влада створила несприятливі умови для сильніших – приватних та кооперативних видавництв. Зокрема, у резолюції XIII з'їзду РКП(б) «Про пресу» від 31.05.1924 р. було запропоновано провести класифікацію видавництв [21, с.43], в якій особливу роль повинні були відігравати партійні комітети, що мали впливати на роботу видавництв, на погодження їх планів і забезпечення ідеологічно витриманої літератури [22, арк.242]. Відповідно до резолюції, відділ друку ЦК КП(б)У

провів типізацію видавництв [23, арк.20]. Першим заходом було укрупнення видавництв – замість невеликих видавництв «Шлях освіти», «Знання», «Плуг», «Гарт», «Космос» (Берлін), «Молодий робітник», «Червоний шлях» та деяких інших було створено велике радянсько-партійне видавництво НКО УСРР «Червоний шлях» [24, арк.3]. Знаходилось воно в Харкові, філії були в Києві, книжкові магазини – в Харкові, Києві, Одесі. Видавництво, організоване як пайове товариство й засновниками якого були ЦК КП(б)У та НКО УСРР, вважалось державною політико-просвітньою організацією. Видавництво «Червоний шлях» повинне було видавати українською мовою класичну та популярну марксистську літературу, книги з теорії та практики ленінізму, пролетарську художню белетристику, бібліотеки самоосвіти, спеціальні бібліотеки для села і робітників, агітаційну та політико-просвітню літературу і періодичні видання ЦК КП(б)У і НКО УСРР [25, арк.77]. З метою видання літератури українською мовою для молоді при «Червоному шляху» на базі видавництва «Молодий робітник» був створений юнсектор, який запланував у 1924 р. випуск майже 100 назв книг для молоді [26, арк.20]. Загальне керівництво діяльністю видавництва належало Правлінню у складі 5 чоловік, призначених за згодою ЦК КП(б)У і НКО УСРР. Зі складу Правління визначали завідувача видавництва, головного редактора та голову. Організаційна робота зосереджувалась в трьох секторах: редакційному (очолював головний редактор), видавничому відділі (очолював завідувач видавництва) та відділі періодики (завідувач призначався ЦК КП(б)У та НКО УСРР) [25, арк.78-79].

У кінці 1924 р. ЦК ставить питання про об'єднання видавництва «Червоний шлях» з ДВУ [26, арк.34]. За рішенням Відділу друку від 28 січня та Політбюро ЦК КП(б)У від 30.01.1925 р. видавництво «Червоний шлях» весною цього ж року було об'єднане з Держвидавом України [27, арк.11; 28, арк.6, 9]. Також у 1924 р. відділ друку ЦК скоротив кількість відомчих видавництв [26, арк.11]. І, хоча, укрупнення видавничої справи офіційно мало

за мету максимальне зниження державних витрат за рахунок зменшення кількості дотацій [5, с.142], та класифікація видавництв розглядалася Радянською державою лише як передумова тотальної монополізації і централізації всієї видавничої системи в республіці [5, с.146].

Питання про необхідність упорядкування видання сільськогосподарської літератури було поставлене в доповідній записці Наркомзему УСРР РНК УСРР від 24.05.1924 р. Та, конкретні заходи по розширенню видання літератури для села були намічені в постанові Оргбюро ЦК РКП(б) «Про періодичну літературу для селян», прийнятій в лютому 1925 р. Як наслідок, 13.06.1925 р. Сількомісія ЦК внесла пропозицію про створення єдиного видавництва з видання сільськогосподарської літератури, а 17.06.1925 р. її затвердив відділ друку [28, арк.85]. Всеукраїнське сільськогосподарське видавництво «Радянський селянин» було створене на базі видавничого відділу при НКЗ УСРР (ліквідованого в квітні 1924 р.) у формі пайового товариства (при умові, що Наркомзем зі свого боку вносить не менше 50% паїв по відношенню до всього капіталу) [22, арк.119]. 3 липня пленум сількомісії ЦК КП(б)У затвердив список пайовиків видавництва (Наркомзем, Укрсільбанк, Сільськогосподарь, Укрсільмаштрест, Укрдержстрах, Добробут, Громада насінньознавців, Цукротрест, Головполітосвіта) та статут [22, арк.144, 229]. Установчі збори пайовиків видавництва відбулись 13.03.1926 р. А в грудні 1926 р. Колегія Наркомзему УСРР відзначила, що за короткий час «Радянський селянин» став основним (48,6%) в республіці видавництвом сільськогосподарської літератури [29, с.449].

Створена у 1925 р. спілка революційних письменників «Західна Україна», що спочатку була секцією Всеукраїнської спілки селянських письменників «Плуг», а з 1926 р. вже існувала як самостійна організація [30, арк.2], на гонорар від виданого у ДВУ колективного збірника-альманаха «Західна Україна», з дозволу відділу друку ЦК, організувала видавництво, яке розпочало свою діяльність у травні 1927 р. [31, арк.139, 140; 30, арк.6].

Поставивши завдання – «видавати не тільки революційні художні твори своїх членів та ін. письменників на Західній Україні і тут в Радянській Україні, а також видавати відповідні публіцистичні твори з розрахунком на Західну Україну та на еміграцію, з метою відповідного впливу на громадську думку» [30, арк.16 зв.], до березня 1928 р. видавництво видало 11 назв книжок та зшиток перший журналу «Західна Україна», обсягом 25 друк. арк., накладом 25600 примірників [30, арк.6]. Видавничий план на 1927/28 р. включав 32 назви художньої літератури (оповідання, поезія) розміром до 4 друк. арк., накладом 3 тис. прим. Крім художньої літератури, видавництво «Західна Україна» видавало публіцистичну й політичну літературу [30, арк.11-12].

У 1927 р. також було створено спеціалізоване видавництво літератури з фізичної культури та спорту [29, с.449]. Також у жовтні 1927 р. Київським державним трестом поліграфічної промисловості «Київ-друк» було організовано видавництво «Культура», яке незабаром стало типізованим видавництвом літератури для дошкільнят і молодших школярів [31, арк.138, 141; 29, с.449].

Згідно з розпорядженням завідувача відділу преси ЦК КП(б)У А. Хвилі від 25.10.1927 р.: «утворити акціонерне товариство для видання української радянської енциклопедії, використавши практику БСЕ» [31, арк.187], на базі Всеукраїнського державного спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана (наукова, редакційно-видавнича установа, яка випускала універсальну та галузеву енциклопедичну, довідкову і словникову літературу) у листопаді 1927 р. створюється видавництво «Українська Радянська Енциклопедія» (УРЕ) [6]. Головними акціонерами повинні були стати: ДВУ, «Книгоспілка», «Пролетарій» [32, арк.16] Серед його фундаторів – Всеукраїнська Академія наук та Наркомат освіти республіки [33]. На чолі УРЕ стояла редколегія у складі 7 осіб, яку призначив уряд УСРР. Господарством акціонерного товариства УРЕ видало правління, яке обиралось на загальних зборах акціонерів [32, арк.16]. Першим головним

редактором став відомий державний діяч, академік ВУАН М. О. Скрипник [6]. Видання «Української Радянської Енциклопедії» було розраховане на 30 томів. Максимальний термін видання – 10 років [32, арк.16]. Однак, за традиційним у ті часи звинуваченням в «українському буржуазному націоналізмі», «шкідництві», «саботажі» та «зриві роботи» політбюро спочатку (1933 р.) призначає новий склад редбюро і редколегії, встановлює нову структуру відділів (природознавство, медицина, фізика, хімія, математика; техніка; географія; економіка; історія, література, мистецтво, освіта, педагогіка; філософія, радянське будівництво і право; військові справи) та скорочує число томів до 20 [34, арк.68], а згодом, взагалі, діяльність УРЕ було припинено [33].

Всього за 1926/27 р. видавництва УСРР видрукували 5095 назв книг, обсягом 24869 друк. арк., накладом 28331,5 тис. примірників. Та, при цьому, треба зазначити, що якщо у приватного сектору спостерігалось зростання продукції (80% по назвам, 44,2% по друк. арк., 208,3% по накладу), то у державного – падіння (12,3% по назвам, 18,3% по друк. арк., 29% по накладу) [35, арк.162]. Зокрема, з 1925 по 1927 р. падіння продукції спостерігалось у ДВУ. Причину такого «застою» Правління ДВУ пояснювало фінансовою кризою і затоваренням 1924/25 р., з яких ДВУ виходило протягом 3-х років [36, арк.7].

Питома вага видавництва «Наукова думка», згідно із затвердженими Комітетом у справах друку планами, у 1929/30 р. в загальній масі продукції складала 2,26% [37, арк.9]. Всього «Наукова думка» за цей рік видала 137 назв накладом 1356 тис. прим. [38, с.9]. Та, незважаючи на те, що видавництво фінансувало Наркомздор'я УСРР, українською мовою було видано лише половину популярної літератури, щодо решти літератури, то її відсоток українською мовою взагалі був малим [39, с.53].

Та найбільшого темпу зростання у 1929/30 р. зазнало видавництво масової сільськогосподарської літератури «Радянський селянин», який видав

375 назв накладом 5139 тис. прим. [38, с.9]. Питома вага його продукції в усій книжковій продукції УСРР дійшла до 11,93% проти 5,47% у 1928/29 р. [37, арк.9].

Крім існуючих, створювались й нові видавництва. Зокрема, для друку літератури з питань театру, музики, кіно фото та інших галузей мистецтва до списку типізованих видавництв додатково було внесене, як самостійне, типізоване республіканське Теакіновидавництво, створене в жовтні 1929 р. [40, арк.17; 29, с.449].

У відповідності до постанови Центральної президії Асоціації художників Червоної України (АХЧУ) від 21.10.1929 р. на базі його виробничого бюро було створене видавництво АХЧУ [41, арк.18; 42, арк.70]. 11.11.1929 р. видавництво розпочало підготовку, а з січня 1930 р. – виробничу діяльність [43, арк.5]. Видавництво АХЧУ безпосередньо займалося виданням творів художників України: плакатів та витворів образотворчого мистецтва [42, арк.73], а також виставок продукції на найбільш актуальну тематику: ліквідація неписьменності, антирелігійна пропаганда, оборона країни, колективізація, ударництво та соцзмагання [44, арк.13; 45, арк.426].

У зв'язку з організацією у 1930 р. Державного видавничого об'єднання УСРР (ДВОУ) такі видавничі центри: ДВУ, «Юрвидавництво», «Наукова думка», «Культура», «Теокіновидавництво», «Вісник фізичної культури» ліквідовувались, а їх права і обов'язки передавались до ДВОУ [46, с.31; 47, с.34]. Замість ліквідованого видавництва «Радянський селянин» у складі ДВОУ було створено Державне сільськогосподарське видавництво [29, с.445]. Змінилася й назва видавництва «Наукова думка» – до складу ДВОУ воно увійшло як Державне медичне видавництво України [29, с.449].

Отже, щоб створити нечесну конкуренцію приватним видавництвам, що працювали для забезпечення книжкового ринку україномовною літературою, і поступово витіснити їх з книжкового ринку, було створено низку державних українських видавництв (Державне видавництво України, «Наукова думка»,

«Шлях освіти», Юридичне видавництво, Видавництво Академії наук, Видавництво Книжкової палати, «Червоний шлях», «Радянський селянин»).

Державний видавничий сектор хоча й не мав ефективної моделі книговидавничої та книготорговельної роботи, але закономірний процес класифікації видавництв в умовах державно-монополістичного соціалізму неминуче набував форсованого характеру. Адже, запроваджуючи процес класифікації видавництв, радянська держава прагнула монополізувати й централізувати видавничу галузь в Україні.

Література:

1. Молодчиков О. В. Книга радянської України / О. В. Молодчиков. – К.: Політвидав, 1974. – 176 с.
2. Назаров А. И. Октябрь и книга. Создание советских издательств и формирование массового читателя 1917-1923 / А.И. Назаров. – М., 1968. – 386 с.
3. Радченко С. Издательская деятельность партийных комитетов КП(б)У в 1918-1925 гг. / С. Радченко. – К., 1989. – 337 с.
4. Ківшар Т. І. Український книжковий рух як історичне явище (1917-1923 рр.). / Т. І. Ківшар. – К.: Логос, 1996. – 344 с.
5. Кізюн В. К. Видавнича діяльність державних, суспільно-політичних та громадських організацій в 20-ті р.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. / В. К. Кізюн. – К., 1994. – 206 с.
6. Коляструк О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації: дис. ... кандидата істор. наук: 07.00.01 «Історія України» / Коляструк Ольга Анатоліївна. – К., 2003. – 275 с.
7. Радченко А. Флагман наукового книговидання: Видавництво «Наукова думка»/ А. Радченко // Вісник Національної академії наук України, 2007. – Вип. 12. – С.46-48.

8. Сенченко М. І. Книжкова палата України 1919-1999: Історія і сьогодення / М. І. Сенченко. – К., 1999. – 159 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВ України), ф. 166, оп. 3, спр. 982, 407 арк.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 1771, 208 арк.
11. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1775, 136 арк.
12. ЦДАВОВ України, ф. 555, оп. 1, спр. 13, 27 арк.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2695, 71 арк.
14. Козаченко А. Книжкова продукція УСРР (1923-1926) / А. Козаченко // Бібліологічні вісті. – 1927. – № 2. – С. 24-45.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 375, 225 арк.
16. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 4, спр. 30, 586 арк.
17. Фідельман Б. Видання та розповсюдження книги на Україні за 1 квартал / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1931. – №14. – С. 9-12.
18. О партийной и советской печати: Сборник документов. – М., 1954. – 635 с.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 48, 95 арк.
20. Меженко Ю. Українська книжка часів Великої революції / Ю. Меженко. – К., 1928. – 32 с.
21. З історії книги на Україні / [Відповід. ред. С. К. Рудянський]. – К.: Наукова думка, 1978. – 113 с.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2013, 253 арк.
23. ЦДАВОВ України, ф. 178, оп. 1, спр. 197, арк.20.
24. ЦДАВОВ України, ф. 178, оп. 1, спр. 165, 30 арк.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1848, 81 арк.
26. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1847, 40 арк.
27. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 58, 95 арк.
28. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2012, 160 арк.

29. Книга и книжное дело в Украинской ССР: Сб. док. и мат. 1917-1941 гг. – К.: «Наукова думка», 1985. – 478 с.
30. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2696, 17 арк.
31. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2493, 232 арк.
32. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2927, 17 арк.
33. Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана – Режим доступу:
http://leksika.com.ua/12200411/legal/ukrayinska_entsiklopediya_imeni_m_p_bazhana_vidavnitstvo/Page-10.
34. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 285, 179 арк.
35. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2698, 181 арк.
36. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2926, 58 арк.
37. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 3104, 39 арк.
38. Фідельман Б. Українські книжкові видавництва в 1928/29 році / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1930. – №13-14. – С.8-11.
39. Українські видавництва в 1928/29 році // Червона преса. – 1929. – С.51-53.
40. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 3103, 67 арк.
41. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛІМ України), ф. 578, оп. 1, спр. 4, 34 арк.
42. ЦДАМЛІМ України, ф. 578, оп. 1, спр. 19, 211 арк.
43. ЦДАМЛІМ України, ф. 578, оп. 1, спр. 71, 13 арк.
44. ЦДАМЛІМ України, ф. 578, оп. 1, спр. 20, 30 арк.
45. ЦДАМЛІМ України, ф. 578, оп. 1, спр. 76, 495 арк.
46. Хроніка // Радянський книгар. – 1930. – №15-16. – С.31-39.
47. Хроніка. Постанова Ради народних комісарів УСРР 21 серпня 1930 року про Державне видавниче об'єднання УСРР // Радянський книгар. – 1930. – №17-18. – С.34-35.

References:

1. Molodchikov O. V. *Knyha radianskoi Ukrainy* / O. V. Molodchikov. – K.: Polityvydav, 1974. – 176 s.

2. *Nazarov A. Y. Oktiabr y knyha. Sozdanye sovetskykh yzdatelstv y formirovaniye massovoho chytatelia 1917-1923 / A.Y. Nazarov. – M., 1968. – 386 s.*
3. *Radchenko S. Yzdatelskaia deiatelnost partyinykh komitetov KP(b)U v 1918-1925 hh. / S. Radchenko. – K., 1989. – 337 s.*
4. *Kivshar T. I. Ukrainskyi knyzhkovyi rukh yak istorychne yavnyshche (1917-1923 rr.). / T. I. Kivshar. – K.: Lohos, 1996. – 344 s.*
5. *Kiziun V.K. Vydavnycha diialnist derzhavnykh, suspilno-politychnykh ta hromadskykh orhanizatsii v 20-ti r.: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.06. / V. K. Kiziun. – K., 1994. – 206 s.*
6. *Koliastruk O. A. Presa USRR v konteksti polityky ukrainizatsii: dys. ... kandydata istor. nauk: 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / Koliastruk Olha Anatoliivna. – K., 2003. – 275 s.*
7. *Radchenko A. Flahman naukovooho knyhovydannia: Vydavnytstvo «Naukova dumka»/ A. Radchenko // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, 2007. – Vyp. 12. – S.46-48.*
8. *Senchenko M. I. Knyzhkova palata Ukrainy 1919-1999: Istoriia i sohodennia / M. I. Senchenko. – K., 1999. – 159 s.*
9. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrayini (TDAVOV Ukrayini), f. 166, op. 3, spr. 982, 407 p.*
10. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv gromadskih ob'ednan Ukrayini (TDAGO Ukrayini), f. 1, op. 20, spr. 1771, 208 p.*
11. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 1775, 136 p.*
12. *TDAVOV Ukrainy, f. 555, op. 1, spr. 13, 27 p.*
13. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2695, 71 p.*
14. *Kozachenko A. Knyzhkova produktsiia USRR (1923-1926) / A. Kozachenko // Bibliolohichni visti. – 1927. – № 2. – S. 24-45.*
15. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 6, spr. 375, 225 p.*
16. *TDAVOV Ukraini, f. 166, op. 4, spr. 30, 586 p.*

17. *Fidelman B. Vydannia ta rozpovsiudzhennia knyhy na Ukraini za 1 kvartal / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1931. – №14. – S. 9-12.*
18. *O partyinoyi y sovetskoï pechaty: Sbornyk dokumentov. – M., 1954. – 635 s.*
19. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 6, spr. 48, 95 p.*
20. *Mezhenko Iu. Ukrainska knyzhka chasiv Velykoï revoliutsii / Iu. Mezhenko. – K., 1928. – 32 s.*
21. *Z istorii knyhy na Ukraini / [Vidpovid. red. S.K. Rudianskyi]. – K.: Naukova dumka, 1978. – 113 s.*
22. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2013, 253 p.*
23. *TDAVOV Ukrayini, f. 178, op. 1, spr. 197, p.20.*
24. *TDAVOV Ukrayini, f. 178, op. 1, spr. 165, 30 p.*
25. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 1848, 81 p.*
26. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 1847, 40 p.*
27. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 6, spr. 58, 95 p.*
28. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2012, 160 p.*
29. *Knyha y knyzhnoe delo v Ukraynskoï SSR: Sb. dok. y mat. 1917-1941 hh. – K.: «Naukova dumka», 1985. – 478 s.*
30. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2696, 17 p.*
31. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2493, 232 p.*
32. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2927, 17 p.*
33. *Vydavnytstvo «Ukrainska entsyklopediia» imeni M. P. Bazhana – Rezhym dostupu:*
http://leksika.com.ua/12200411/legal/ukrayinska_entsyklopediya_imeni_m_p_bazhana_vidavnytstvo/Page-10.
34. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 6, spr. 285, 179 p.*
35. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2698, 181 p.*
36. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 2926, 58 p.*
37. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 3104, 39 p.*

38. *Fidelman B. Ukrainski knyzhkovi vydavnytstva v 1928/29 rotsi / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1930. – №13-14. – S.8-11.*
39. *Ukrainski vydavnytstva v 1928/29 rotsi // Chervona presa. – 1929. – S.51-53.*
40. *TDAGO Ukrayini, f. 1, op. 20, spr. 3103, 67 p.*
41. *Tsentralniy derzhavniy arhiv-музей літератури і мистецтва Ukrayini (TDAMLIM Ukrayini), f. 578, op. 1, spr. 4, 34 p.*
42. *TDAMLIM Ukrayini, f. 578, op. 1, spr. 19, 211 p.*
43. *TDAMLIM Ukrayini, f. 578, op. 1, spr. 71, 13 p.*
44. *TDAMLIM Ukrayini, f. 578, op. 1, spr. 20, 30 p.*
45. *TDAMLIM Ukrayini, f. 578, on. 1, spr. 76, 495 p.*
46. *Khronika // Radianskyi knyhar. – 1930. – №15-16. – S.31-39.*
47. *Khronika. Postanova Rady narodnykh komisariv USRR 21 serpnia 1930 roku pro Derzhavne vydavnyche ob'iednannia USRR // Radianskyi knyhar. – 1930. – №17-18. – S.34-35.*

